

Strefy ochronne Wigierskiego Parku Narodowego

1. Wprowadzenie

Po raz pierwszy podstawowe cele strategiczne działań ochronnych na obszarze Wigierskiego Parku Narodowego sformułowano we wniosku Wojewody Suwalskiego z 1986 roku o utworzenie Wigierskiego Parku Narodowego. Zgodnie z tym dokumentem głównym powodem utworzenia Wigierskiego Parku Narodowego była potrzeba ochrony unikatowego zespołu jezior, wraz z otaczającymi je lasami oraz zachowanie dziedzictwa kulturowego, występującego na obszarach wsi, wchodzących w skład Parku. Obszary te zachowały wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe, mimo przekształceń, które miały miejsce w czasie poprzedzającym objęcie ochroną tego terenu.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami, czyli ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. z 2009 r. nr 151, poz. 1220, jednolity tekst Dz. U. z 2013, poz. 627), rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 27 czerwca 1988 w sprawie utworzenia Wigierskiego Parku Narodowego (Dz. U. nr 26, poz. 173) i obecnie obowiązującym rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 6 marca 1997 r. w sprawie Wigierskiego Parku Narodowego (Dz. U. nr 24, poz. 124) cele działań ochronnych mogą być realizowane za pomocą obejmowania poszczególnych obszarów Parku różnymi formami ochrony, a mianowicie ochroną ścisłą, ochroną czynną (zwaną wcześniej ochroną częściową) oraz ochroną krajobrazową.

Pierwsze obszary ochrony ścisłej zostały powołane już w momencie utworzenia WPN, czyli z dniem 1 stycznia 1989 r. W latach 1996–1999 wykonano projekt planu ochrony Wigierskiego Parku Narodowego. W wyniku prac nad projektem planu stwierdzono, że w ciągu pierwszych dziesięciu lat funkcjonowania Parku stan przyrody nie uległ istotnemu pogorszeniu, nastąpiło wyraźne ograniczenie czynników negatywnie oddziaływujących na przyrodę parku, zwiększyła się liczebność populacji wielu gatunków chronionych oraz stopień różnorodności biologicznej obszaru. Jednocześnie stwierdzono, że utworzone w roku 1989 obszary ochrony ścisłej funkcjonują poprawnie, a czynne działania ochronne wykonywane w pierwszym dziesięcioleciu spowodowały na niektórych obszarach taką regenerację szaty roślinnej, że możliwe i celowe jest utworzenie nowych obszarów ochrony ścisłej.

Projekt planu ochrony WPN z 1999 roku podsumował ówczesny stan wiedzy na temat stanu i dynamiki środowiska przyrodniczego Parku oraz ocenił efektywność wcześniejszego gospodarowania i działań ochronnych. W wyniku tej analizy uszczegółowiono strategiczny cel działań ochronnych i przyjęto, że celem nadrzędnym jest ochrona: (a) zróżnicowanego

kompleksu jezior, (b) morenowych i sandrowych układów krajobrazowych, (c) szaty roślinnej charakterystycznej dla geobotanicznego Działu Północnego, (d) bogatego świata zwierzęcego, (e) układów osadniczych, odzwierciedlających historię terenu. Przyjęto też, wówczas nieoczywistą, a dzisiaj powszechnie akceptowaną, zasadę łącznego traktowania ochrony środowiska przyrodniczego i krajobrazu kulturowego.

W celu realizacji zadań strategicznych projekt planu ochrony z 1999 roku wprowadził bardziej szczegółowy podział terenu Parku na obszary o różnym kierunku ochrony i wyróżnił obszary:

a) ochrony ścisłej,

b) ochrony częściowej (czynnej), w tym: b1) ochrony czynnej o zerowej aktywności; b2) ochrony czynnej renaturalizacyjnej; b3) ochrony czynnej stabilizującej; b4) ochrony czynnej rekonstrukcyjnej,

c) ochrony krajobrazowej, w tym: c1) ochrony krajobrazowej o podwyższonym reżimie; c2) ochrony krajobrazowej zwykłej.

Analiza wykonana na potrzeby obecnego projektu planu wykazała w pełni poprawność przyjętych wcześniej założeń i efektywność zastosowanego podziału powierzchniowego na obszary o różnym kierunku ochrony. Jednocześnie okazało się, że ze względu na nowo powstałe uwarunkowania zewnętrzne, zmiany przyrody Parku oraz jeszcze pełniejsze rozpoznanie stanu i procesów przyrodniczych niezbędne jest przeprowadzenie ponownego podziału Wigierskiego Parku Narodowego na strefy ochronne.

Obecnie proponowany podział obszaru Parku na strefy i podstrefy o różnych kierunkach ochrony uwzględnia zdefiniowane wcześniej i niezmienione priorytety i wytyczne postępowania, w szczególności takie jak:

1) zachowanie lub poprawa stanu zasobów i ekosystemów wodnych, przede wszystkim poprzez: (i) utrzymanie stosunków wodnych i eliminację dopływu zanieczyszczeń, (ii) restytucję wybranych gatunków zwierząt wodnych, (iii) odpowiednie gospodarowanie zasobami ryb;

2) utrzymanie atrakcyjności krajobrazowej terenu poprzez zachowanie mozaiki zbiorowisk roślinnych i typów użytkowania ziemi, a także poprzez promowanie regionalnych form architektonicznych;

3) utrzymanie różnorodności biologicznej terenu właściwej dla Działu Północnego, w tym zapewnienie występowania wszystkich rodzimych gatunków oraz naturalnych i półnaturalnych ekosystemów;

4) rozsądny kompromis między ochroną bierną naturalnych struktur i procesów a aktywnymi działaniami (ochroną czynną) ukierunkowanymi na zachowanie (lub podniesienie) różnorodności gatunkowej, ekosystemowej i krajobrazowej wybranych fragmentów Parku;

5) działania na rzecz zachowania całych systemów ekologiczno-krajobrazowych; działania koncentrujące się na poszczególnych osobliwościach przyrodniczych spełniają rolę ważną, ale uzupełniającą w stosunku do zadań odtwarzania i utrzymania naturalnych więzi przyrodniczych w przestrzeni.

Z drugiej strony nowy podział obszaru Parku na strefy i podstrefy bierze pod uwagę nowo powstałe uwarunkowania, do których należy w szczególności:

1) konieczność niepogarszania lub polepszania stanu ochrony siedlisk przyrodniczych oraz populacji i siedlisk populacji gatunków będących przedmiotem ochrony na podstawie tzw. dyrektywy siedliskowej (siedliska i gatunki Natura 2000);

2) silniejsze ograniczenie negatywnych skutków wynikających z postępującej urbanizacji i suburbanizacji terenu Parku i otuliny oraz generalnie z procesów synantropizacji krajobrazu;

3) zwiększenie roli działań punktowych lub małoobszarowych, nakierowanych na ochronę stanowisk wybranych gatunków;

4) bardziej aktywne przeciwdziałanie ekspansji gatunków obcego pochodzenia (inwazyjnych).

Biorąc pod uwagę wszystkie wymienione wyżej przesłanki podobnie jak w poprzednim projekcie planu i zgodnie z wymaganiami ustawowymi dla obszaru Wigierskiego Parku Narodowego proponuje się obecnie podział na strefy ochrony ścisłej (strefy A), czynnej (strefy B) i krajobrazowej (strefy C).

2. Charakterystyka stref ochronnych

Strefy ochrony ścisłej oznaczają obszary, na których nie przewiduje się żadnych zabiegów kształtujących ekosystemy. Strefy ochrony czynnej oznaczają obszary, na których w razie potrzeby, można i należy stosować zabiegi ochronne w celu przywrócenia naturalnego stanu ekosystemów i składników przyrody lub zachowania siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk roślin, zwierząt lub grzybów. Strefy ochrony krajobrazowej oznaczają obszary obejmujące najczęściej grunty prywatne lub innej własności, pozostające w użytkowaniu gospodarczym, przy czym nadrzędnym celem jest zachowanie cech charakterystycznych danego krajobrazu przy jednoczesnym umożliwieniu dalszego gospodarczego wykorzystania terenu.

Strefa ochrony ścisłej

Obszary ochrony ścisłej powinny tworzyć zwarte, duże powierzchnie (w ekosystemach leśnych powyżej 50 ha, w uzasadnionych przypadkach nieco mniejsze), przy czym ekosystemy nieleśne – torfowiska, tworzą wraz z lasami naturalną mozaikę zbiorowisk. Ponadto obszary ochrony ścisłej zawierające małe powierzchniowo jeziora lub ich skupiska

docelowo winny obejmować całe ich zlewnie bezpośrednie, czyli wraz z obszarem potencjalnego zasilania powierzchniowego.

W drzewostanach (podobnie jak w przypadku pozostałych składników) ekosystemów zaliczonych do ochrony ścisłej procesy zachodzą bez żadnej ingerencji ze strony człowieka, dlatego zgadzamy się na to, że mogą m.in. nastąpić znaczne przekształcenia struktury drzewostanów, które powinny być traktowane jako kolejne stadium w normalnej sekwencji zdarzeń w ochronie ścisłej. Celem ochrony ścisłej jest umożliwienie niezakłóconego przebiegu naturalnych procesów zachodzących w ekosystemach, a w przypadku ekosystemów leśnych, nawet prowadzących aż do fazy schyłkowej (rozpadu) drzewostanu. Sugeruje się przy tym maksymalne ograniczenie dostępu do tych obszarów, w tym m.in. poprzez weryfikację przebiegu szlaków turystycznych, czy poprzez zwiększenie liczby tablic informujących o terenie ochrony ścisłej.

W ramach strefy ochrony ścisłej dopuszcza się następujące działania:

- a) prowadzenie monitoringu i badań naukowych,
- b) oznakowanie obszaru ochrony ścisłej oraz powierzchni badawczych,
- c) utrzymanie tylko niezbędnych dojazdów pożarowych oraz dróg doprowadzających do obszarów, w których będą prowadzone zabiegi związane z ochroną czynną,
- d) utrzymanie ograniczonej infrastruktury szlaków turystycznych i ścieżek edukacyjnych: oznakowań szlaków i ścieżek, tablic informacyjnych oraz kładek w miejscach wilgotnych i mokrych usytuowanych co najmniej 0,5 m nad gruntem/wodą.

W przypadku ekosystemów leśnych dopuszcza się również:

- e) ścinę drzew (z pozostawieniem drewna w miejscu ścięcia) bezpośrednio zagrażających bezpieczeństwu osób poruszających się po ogólnodostępnych drogach i szlakach turystycznych,
- f) okrzesywanie leżących drzew w strefie do 30 m od skraju dróg publicznych o nawierzchni utwardzonej, przenoszenie gałęzi i chrustu na odległość minimum 30 m od drogi (ochrona przeciwpożarowa).

Dla ekosystemów wodnych podlegających ochronie ścisłej dopuszczalne jest:

- g) oczyszczanie brzegu i dna jezior i rzek z zanieczyszczeń stałych pochodzenia antropogenicznego.

Strefa ochrony czynnej

Strefa ochrony czynnej jest zróżnicowana na kilka kategorii, w zależności od celów i sposobów działania. W jej obrębie wyróżnia się ochronę czynną zachowawczą, stabilizującą, renaturyzacyjną i rekonstrukcyjną.

Ochrona czynna zachowawcza. Celem tej kategorii ochrony jest umożliwienie przebiegu naturalnych procesów rozwojowych ekosystemów, bez planowania działań ochronnych.

W ekosystemach lądowych na obszarze ochrony czynnej zachowawczej dopuszcza się działania ochronne jak w strefie ochrony ścisłej, a dodatkowo zezwala się na:

- a) usuwanie inwazyjnych, obcych, ekspansywnych gatunków roślin i zwierząt,
- b) prowadzenie punktowych (na niewielkiej powierzchni) zabiegów ochrony czynnej (np. w celu ochrony konkretnych stanowisk chronionych gatunków).
- c) pobieranie nasion i innego materiału genetycznego z drzew znajdujących się w Krajowym Rejestrze Leśnego Materiału Podstawowego.

W przypadku lasów w ochronie czynnej zachowawczej znajdują się przede wszystkim płyty z drzewostanami, które spełniają następujące warunki:

- a) znajdują się w fazach optymalnej wczesnej lub późnej, terminalnej wczesnej bądź późnej, destrukcyjnej albo regeneracyjnej,
- b) skład gatunkowy drzewostanu jest przynajmniej częściowo zgodny z ustalonym docelowym składem gatunkowym dla danego leśnego potencjalnego zbiorowiska roślinnego,
- c) stanowią niewielkie, cenne powierzchnie oderwane od zwartych kompleksów ochrony ścisłej.

W ekosystemach leśnych na obszarze ochrony czynnej zachowawczej nie należy podejmować działań ochronnych mających na celu utrzymanie stabilności drzewostanów (np. ze względu na pojawiające się „zagrożenie” ze strony owadów, czy grzybów). Pojawiające się naturalne przerzedzenia i luki należy pozostawić do naturalnej sukcesji.

W przypadku zbiorowisk nieleśnych w kategorii ochrony czynnej zachowawczej, znajdują się płyty siedlisk przyrodniczych Natura 2000, będące torfowiskami (7140, 7230), położone w kompleksach leśnych, gdzie zlewnie zachowały naturalny charakter.

W ekosystemach wodnych objętych ochroną czynną zachowawczą zezwala się na:

- a) usuwanie inwazyjnych, obcych, ekspansywnych gatunków roślin i zwierząt,
- b) oczyszczanie brzegu i dna z zanieczyszczeń pochodzenia antropogenicznego,
- c) działania restytucyjne w obrębie całych zbiorników, jak przykładowo restytucja siei w jeziorze Białym Wigierskim.

Ochrona czynna stabilizująca. Głównym celem ochrony czynnej stabilizującej jest utrzymanie istniejącego stanu ekosystemów (ograniczenie procesów sukcesyjnych) poprzez zachowanie obecnie wykształconych, bądź wykształcających się struktur biotycznych. Dla ekosystemów leśnych ochrona ta polega na aktywnym utrzymaniu obecnej struktury gatunkowej

i kształtowanie struktury przestrzennej drzewostanu. Dla ekosystemów nieleśnych ochrona czynna stabilizująca polega na utrzymaniu obecnego sposobu użytkowania, a zalecenia ochronne będą zmierzały do stworzenia warunków dla systematyczności zabiegów.

W obszarze ochrony stabilizującej oprócz działań dopuszczonych w ochronie czynnej zachowawczej zezwala się na działania ochronne, które mają na celu:

- a) zachowanie cennych gatunków roślin i zwierząt – poprzez aktywną ochronę ich siedlisk,
- b) zachowanie i wzmocnienie odporności biologicznej i stabilności,
- c) inicjowanie (wspomaganie) odnowienia naturalnego gatunków typowych dla siedliska,
- d) stopniowe zwiększanie ilości martwych drzew stojących i drewna leżącego o zróżnicowanych wymiarach i w różnych stadiach rozkładu.

W tej kategorii strefy ochrony zaleca się cięcia stabilizujące w zbiorowiskach kontynentalnych borów sosnowych świeżych (*Peucedano-Pinetum*), mające na celu kształtowanie przestrzennej struktury drzewostanów. Ochroną czynną stabilizującą objęto także drzewostany subborealnych borów mieszanych (*Serratulo-Pinetum*) w sąsiedztwie lasów zarządzanych przez Państwowe Gospodarstwo Leśne – Lasy Państwowe, których wiek przekracza 100 lat i w składzie gatunkowym panuje bądź współpanuje świerk – tutaj celem jest stworzenie strefy buforowej, która z założenia poprzez usuwanie zasiedlonych drzew ma ograniczyć m.in. penetrację kornika drukarza w kierunku lasów gospodarczych.

W odniesieniu do ekosystemów nieleśnych katalog możliwych działań jest znacznie szerszy i obejmuje m.in. zalecenia regularnego wypasu, koszenia i nawożenia czy braku nawożenia. Pośród ekosystemów nieleśnych do ochrony czynnej stabilizującej zaliczone są płaty niektórych zbiorowisk na gruntach WPN, a w szczególności:

- śródleśne płaty świeżych łąk użytkowanych ekstensywnie (siedlisko Natura 2000 – 6510),
- torfowiska, które nie znalazły się w strefie ochrony zachowawczej w tym: torfowiska przejściowe i trzęsawiska (7140), torfowiska nakredowe (*Cladietum marisci*, *Caricetum buxbaumii*) (7210), wszystkie górskie i nizinne torfowiska zasadowe o charakterze młak, turzycowisk i mechowisk (7230).

Ponadto tą strefą działań ochronnych objęto większość jezior harmonijnych, z Wigrami na czele. Działania ochronne winny być ukierunkowane na utrzymanie dobrego stanu ekologicznego poprzez sterowanie strukturą ichtiofauny (działania bezpośrednie w jeziorach) i działania ograniczając tempo eutrofizacji wód (działania pośrednie w zlewniach jezior i dopływających rzek). Dopuszcza się sztuczne zarybianie gatunkami rodzimymi i okresowe odłowy regulacyjne.

Ochrona czynna renaturyzacyjna. Ogólnym celem ochrony czynnej renaturyzacyjnej jest poprawa składu gatunkowego ekosystemów lądowych w kierunku jak największej zgodności z siedliskiem. W przypadku ekosystemów leśnych do celów szczegółowych należy:

- a) wzbogacenie składu gatunkowego drzewostanów (poprzez podsadzenia), inicjowanie i popieranie odnowienia naturalnego oraz tworzenie właściwych warunków wzrostu młodego pokolenia lasu;
- b) poprawa struktury gatunkowej i przestrzennej drzewostanów oraz ich odporności biologicznej poprzez zastosowanie w drzewostanach cięć o charakterze czyszczeń i trzebieży;
- c) zapobieganie powierzchniowemu zamieraniu drzewostanów powodowanemu przez czynniki biotyczne i abiotyczne;
- d) stopniowe zwiększanie ilości martwych drzew stojących i drewna leżącego o zróżnicowanych wymiarach i w różnych stadiach rozkładu.

Ochrona czynna renaturyzacyjna obejmuje ekosystemy leśne, które wymagają w najbliższym dwudziestoleciu działań ochronnych. W strefie tej kształtuje się lasy możliwie stabilne, trwałe i odporne na czynniki biologiczne. W ramach zadań ochronnych regulacji może podlegać skład gatunkowy w kierunku jak największej zgodności z siedliskiem. Rezultatem zabiegów ma być przyspieszenie procesów uzyskania składu i budowy zbliżonej do takiej jaka występuje w lasach naturalnych. W strefie ochrony czynnej renaturyzacyjnej znajdują się przede wszystkim drzewostany w fazie rozwojowej drągowiny jednowiekowej, drzewostanu dojrzewającego oraz w fazie młodocianej i inicjalnej. Jednak tym kierunkiem ochrony objęte mogą być również pozostałe fazy rozwojowe.

Działania ochronne jakie są zaplanowane w obszarze ochrony czynnej renaturyzacyjnej oprócz działań dopuszczonych w ochronie czynnej stabilizującej to:

- a) zabiegi związane z odnowieniem naturalnych luk i pielęgnacją gleby: melioracje agrotechniczne, podsadzenia, ochrona odnowień przed nadmiernymi uszkodzeniami ze strony zwierzyny, pielęgnacja gleby oraz czyszczenia wczesne;
- b) zabiegi związane z pielęgnacją drzewostanów takie jak: czyszczenia późne, trzebieże wczesne i późne, cięcia rozluźniające.

Należy tu nadmienić, że decyzję odnośnie odnowień nowych luk podejmuje gospodarz terenu. Nie ma obowiązku odnawiania wszystkich luk, wręcz zaleca się, aby luki w drzewostanach o składzie gatunkowym zgodnym z siedliskiem pozostawiać do spontanicznej sukcesji w wyniku której kształtują się zróżnicowane fazy rozwojowe z udziałem stadiów pionierskich, jak i zbiorowisk terenów otwartych z udziałem gatunków światłolubnych.

W przypadku zbiorowisk nieleśnych celem tej formy ochrony jest dokonanie korzystnych zmian w istniejącej roślinności poprzez:

- zmianę warunków siedliskowych np. podniesienie wód gruntowych,

- kompleksową zmianę dotychczasowej formy użytkowania np. zaprzestania intensywnego koszenia, nawożenia i dosiewania traw. Ochrona czynna renaturyzacyjna obejmuje ekosystemy nieleśne, które wymagają w najbliższym dwudziestoleciu działań ochronnych na zasadach ekologicznych. Tej formie ochrony podlegać będą następujące typy płątów:

- torfowiska wysokie (7110) – cykliczne usuwanie drzew i krzewów przez okres działania planu ochrony,

- górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (6230), ciepłolubne śródlądowe murawy napiaskowe (6120), zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (*Molinion*) (6410), - wdrożenie systematycznego koszenia, w ściśle określonych dla odpowiedniego typu roślinności warunkach.

Ochrona czynna rekonstrukcyjna. Strefa ochrony czynnej rekonstrukcyjnej jest obszarem, dla którego zaplanowane działania ochronne najbardziej ingerują w ekosystemy. W obecnym planie ochrony strefa ochrony czynnej rekonstrukcyjnej obejmuje wyłącznie część ekosystemów leśnych na siedliskach grądu. Są to powierzchnie, na których w najbliższym czasie nie ma szans na naturalną znaczącą poprawę struktury drzewostanów w kierunku dostosowania ich do siedliska. Wytypowane zostały drzewostany w przedziale wiekowym ok. 80 – 120 lat, w których gatunki grądowe drzew nie występują albo ich liczebność jest na tyle mała, że w najbliższym dwudziestoleciu nie nastąpiłby samoistny znaczny wzrost ich udziału.

Rekonstrukcja ma jednocześnie za zadanie polepszenie następujących kardynalnych wskaźników specyficznej struktury i funkcji:

a) zwiększenie udziału liściastych gatunków drzew grądowych tj. grab pospolity (*Carpinus betulus*), lipa drobnolistna (*Tilia cordata*), klon zwyczajny (*Acer platanoides*), dąb szypułkowy (*Quercus robur*) oraz w wilgotniejszych miejscach rodzime wiązy (*Ulmus sp.*), jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior*),

b) zwiększenie ilości drewna martwego w tym w szczególności drewna wielkowymiarowego stojącego i leżącego o grubości powyżej 50 cm,

c) zahamowanie ekspansji gatunków obcych ekologicznie w grądzie oraz gatunków obcych geograficznie, tj. czeremchy amerykańskiej, dębu czerwonego, robinii akacjowej, klonu jesionolistnego i innych.

W wydzieleniu planuje się 30-50 % powierzchni do przebudowy w zależności od warunków siedliskowych, ukształtowania powierzchni oraz powierzchni wydzielenia leśnego. Zależnie od sytuacji może to być jedno większe gniazdo lub kilka mniejszych. Pozostałą część drzewostanu traktuje się tak jak drzewostany w ochronie czynnej renaturyzacyjnej, czyli utrzymuje się stabilność i trwałość drzewostanu stopniowo zwiększając ilość martwego drewna.

Strefa ochrony krajobrazowej

Ochrona krajobrazowa w parku narodowym jest realizowana przede wszystkim na gruntach prywatnych, a także na niewielkich powierzchniach gruntów będących własnością parku (grunty orne oraz grunty zajęte przez osady leśne, parkingi, elementy infrastruktury turystycznej i technicznej). Ogólnym celem ochrony krajobrazowej jest zachowanie cech charakterystycznych danego krajobrazu przy jednoczesnym umożliwieniu gospodarczego wykorzystania terenu. Należy tu podkreślić, że proponowane poniżej działania mają na gruntach prywatnych charakter postulatyczny, gdyż zarządzający Parkiem nie mogą narzucać właścicielom zmiany dotychczasowych sposobów gospodarowania, jeśli sposoby te nie zostały określone w prawie lokalnym, w szczególności w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Wykonanie działań będzie zależało od chęci właściciela obszaru, ewentualnie na podstawie porozumienia zawartego z organem sprawującym nadzór nad obszarem Natura 2000 (w tym przypadku z WPN-em) albo na podstawie zobowiązania podjętego w związku z korzystaniem z programów wsparcia z tytułu dochodowości (np. programów rolnośrodowiskowych).

Strefa ochrony krajobrazowej jest zróżnicowana na kilka kategorii, w zależności od celów i sposobów działania. W jej obrębie wyróżnia się ochronę krajobrazową zachowawczą, stabilizującą, kreatywną i podstawową.

Ochrona krajobrazowa zachowawcza. Jej celem jest utrzymanie naturalnych procesów rozwojowych roślinności i w związku z tym zaleca się wyłączenie odpowiednich gruntów z użytkowania, lub użytkowanie sporadyczne (przygodne), albo też takie, które nie wpływa na naturalną dynamikę zbiorowisk roślinnych. W uzasadnionych przypadkach możliwe są działania selektywne i dotyczące jedynie wybranych fragmentów ekosystemów, np. doraźne usuwanie inwazyjnych obcych gatunków roślin i zwierząt, karczowanie grup drzew i krzewów, rozrastających się płatów trzciny. W większości przypadków do tego kierunku ochrony zaliczono grunty traktowane jako nieużytki, związane z brzegami wód, lasami bagiennymi, zaroślami, turzycowiskami i trzcinowiskami. W przypadku ekosystemów wodnych podlegających ochronie krajobrazowej zachowawczej zaleca się ograniczenie nawożenia pól uprawnych, łąk i pastwisk w strefie do 100 m od brzegu, oraz zakaz zamiany użytków zielonych na grunty orne i zakaz lokalizacji ferm hodowlanych powyżej 40 DJP.

Ochrona krajobrazowa stabilizująca. Celem jest utrzymanie obecnie istniejących ekosystemów nieleśnych i wodnych oraz ich kompleksów i układu przestrzennego, i dodatkowo, w przypadku niektórych stadiów sukcesyjnych lasu, utrzymanie zachodzących procesów i relacji przestrzennych w mozaice krajobrazowej. Narzędziem ochrony stabilizującej jest utrzymanie obecnego sposobu użytkowania np. regularnego koszenia i

nawożenia czy braku nawożenia. W przypadku ekosystemów wodnych, w strefie do 100 m od brzegu winno się ograniczyć stosowanie nawożenia pól uprawnych, łąk i pastwisk, ograniczyć zamianę użytków zielonych na orne oraz zalecać utrzymywanie lub wprowadzanie trwałej pokrywy roślinnej. Na obszarach ochrony stabilizującej należy wykluczyć wszelką działalność zmieniającą charakter mozaiki przestrzennej (np. zmiana stosunków wodnych, wprowadzanie zabudowy itd.).

Głównymi obiektami podlegającymi ochronie krajobrazowej o kierunku stabilizującym będą przestrzenne kompleksy zbiorowisk łądowych obejmujące przede wszystkim:

- świeże łąki użytkowane ekstensywnie (6510) wszystkie podlegające ochronie Natura 2000, mają pozostać nie zmienione w użytkowaniu, ale też inne postacie łąk i pastwisk świeżych, które mają w założeniu tworzyć tradycyjny dynamiczny układ uprawowo-pastwiskowo-łąkowy, pod pewnymi warunkami opisanymi w działaniach ochronnych, łąki mogą zostać zamienione na uprawy rolnicze,
- łąki wilgotne ze związków *Calthion*, *Alopecurion*, *Filipendulion*, które z racji niekorzystnych tendencji do zanikania, powinny pozostać nie zmienione w użytkowaniu, co najwyżej można zróżnicować intensywności zabiegów. W założeniu wymienione zbiorowiska łąkowe powinny wchodzić w tradycyjny dynamiczny układ pastwiskowo-łąkowy-zaroślowy,
- zbiorowiska segetalne (*Vicietum tetraspermae*, *Papaveretum argemones*, *Consolido-Brometum*) z udziałem rzadkich gatunków dawnych upraw, ale też zbiorowiska pougorowe z klasy *Agropyreteea intermedio-repentis*, które pod pewnymi warunkami opisanymi w działaniach ochronnych, mogą zostać zamienione na pastwiska i łąki,
- ciepłolubne okrajki *Trifolio-Geranietea*, których ekstensywne użytkowanie powinno pozostać niezmienione,
- Płaty łożowisk (*Betulo-Salicetum repentis* i *Salicetum pentandro-cinereae*) i turzycowisk ze związku *Magnocaricion* tworzące układy mozaikowe w krajobrazie rolniczym w sąsiedztwie zbiorowisk segetalnych, ugorowych i łąkowych, gdzie należy podjąć wysiłki (na gruntach prywatnych w miarę możliwości), by powstrzymać naturalną sukcesję i ustabilizować jednocześnie tradycyjną fizjonomię zaroślowo-szuwarową.

Ochrona krajobrazowa kreatywna (renaturyzacyjna). Celem ochrony renaturyzacyjnej jest dokonanie korzystnych zmian w istniejącej roślinności poprzez zmianę warunków siedliskowych, w tym np. podniesienie poziomu wód gruntowych (także w wyniku działań technicznych, np. przez budowę zastawek jeśli będzie to w przyszłości niezbędne) lub zmianę dotychczasowej formy użytkowania np. zaniechanie dosiewania gatunków traw.

Wymagane są działania renaturyzacyjne związane ze zmianą poziomu wód gruntowych, nadmiernym rozrastaniem się drzew i krzewów, a w konsekwencji zacienieniem, działania

związane z przeciwdziałaniem kumulacji materii organicznej. Działania te będą dotyczyć przede wszystkim wybranych płatów następujących typów siedlisk przyrodniczych (ekosystemów):

- torfowiska wysokie (7110),
- górskie i niżowe murawy bliźniczkowe (6230),
- ciepłolubne śródładowe murawy napiaskowe (6120),
- zmiennowilgotne łąki trzęślicowe (*Molinion*) (6410).

Ochrona krajobrazowa podstawowa. Obejmuje pozostałe grunty w ramach ochrony krajobrazowej. Na tych obszarach możliwe są dalej idące przekształcenia szaty roślinnej i zmiany użytkowania terenu, w tym rozwój zabudowy, przy ogólnym zachowaniu "stylu krajobrazu".

W ramach tego kierunku są wyróżnione trzy podstrefy określające poziom dopuszczalnego zainwestowania:

- 1) obszary zwartej zabudowy**, obejmujące m.in. obszary już zainwestowane oraz wskazane do zainwestowania w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz studiach uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin;
- 2) obszary niedopuszczone do zabudowy (albo obszary wyłączone z zabudowy)**. Zasięg tej podstrefy określono poprzez wytyczenie 100-metrowych stref ochronnych wokół:
 - a) wód (granice wód ustalono według działek ewidencyjnych),
 - b) lasów (rozumianych jako użytki „las” o powierzchni powyżej 1 ha w granicach działek ewidencyjnych),
 - c) siedlisk Natura 2000 (zgodnie z granicami siedlisk ustalonymi w trakcie prac nad planem ochrony).
- 3) obszary możliwych kierunków rozwoju zabudowy**. Obejmują pozostałe tereny na obszarach ochrony krajobrazowej podstawowej. Wyznaczenie podstrefy „obszary możliwych kierunków rozwoju zabudowy” nie oznacza dowolnego i niczym nieograniczonego lokalizowania nowych inwestycji budowlanych, daje jedynie podstawy do:
 - a) dyskusji w jakich kierunkach przestrzennych może ewentualnie rozwijać się zwarta zabudowa,
 - b) sformułowania w planie ochrony zasad dotyczących lokalizacji nowych siedlisk rolniczych poza obszarami zwartej zabudowy.

Propozycje szczegółowych zasad realizacji zabudowy na terenie Wigierskiego Parku Narodowego zostaną przedstawione w opracowaniu „Zagospodarowanie przestrzenne Wigierskiego Parku Narodowego i jego otuliny”.

Szczegółowa analiza pokrycia terenu w obrębie strefy ochrony krajobrazowej wykazała brak potrzeby wyróżnienia podstrefy obszarów wskazanych do zalesienia. Co więcej, wskazuje się na potrzebę takich działań w obrębie strefy, które nie będą powodowały wzrostu lesistości (z dopuszczeniem nowej zieleni wysokiej w kompleksie z zabudowaniami).

3. Uwagi końcowe

Przedstawiony podział na strefy ochrony ścisłej i czynnej z jednej strony i ochrony krajobrazowej z drugiej wynika z obecnej struktury własności gruntów. W planie ochrony postuluje się przeprowadzenie wykupów niektórych powierzchni, zakwalifikowanych obecnie do stref ochrony krajobrazowej, w tym głównie reprezentujących ochronę krajobrazową zachowawczą i stabilizującą. Przypadku realizacji tych wykupów wspomniane powierzchnie zostaną przeniesione odpowiednio do stref ochrony czynnej zachowawczej i stabilizującej.

Przedstawiony podział na strefy wynika w pierwszym rzędzie z identyfikacji działań wymaganych dla osiągnięcia pożądanego stanu przez ekosystemy. Opracowany podział został następnie zweryfikowany i w niewielkim stopniu zmodyfikowany z punktu widzenia jego zgodności z potrzebami ochrony populacji, stanowisk i siedlisk wybranych gatunków roślin naczyniowych, grzybów i fauny lądowej oraz z punktu widzenia zachowania walorów przyrody nieożywionej (z glebami) oraz walorów historyczno-kulturowych i estetyczno-widokowych.

Zestaw działań dopuszczalnych w poszczególnych strefach ochrony ma charakter ramowy, natomiast ich szczegółowy opis jest przedstawiony w odpowiednich partiach operatów szczegółowych.

Objaśnienia dodatkowe

Poniżej przedstawiono skróty nazw poszczególnych stref użyte na mapie numerycznej w polu OCHR_PP_PS:

Ochrona ścisła (ŚCISŁA)

Ochrona czynna zachowawcza (CZ_ZACHOWAWCZA)

Ochrona czynna stabilizująca (CZ_STABILIZUJĄCA)

Ochrona czynna renaturyzacyjna (CZ_RENATURYZACYJNA)

Ochrona czynna rekonstrukcyjna (CZ_REKONSTRUKCYJNA)

Ochrona krajobrazowa stabilizująca (KRAJOBRAZOWA_STABIL)

Ochrona krajobrazowa renaturyzacyjna (KRAJOBRAZOWA_RENAT)

Ochrona krajobrazowa zachowawcza (KRAJOBRAZOWA_BEZ)

Ochrona „podstawowa” (KRAJOBRAZOWA_PODST)